

REFERIRI ÎN PAGINILE REVISTEI „FAMILIA“ (1865—1906) DESPRE REUNIUNEA AGRICOLĂ ROMÂNĂ DIN SIBIU

de
BLAGA MIHOC
MIRCEA I. PAINA

Dacă ar fi să prezentăm, măcar în linii mari, coordonatele de bază ale conținutului seriei întâi a revistei „Familia“, ar fi absolut imposibil să nu ne oprim, cu justificată cuprindere, și la chestiunile economice, îmbrățișate în aria tematică a materialului publicat pe întreaga perioadă a celor 42 de ani dintre 1865—1906. Așadar, întreprinderea revuistică vulcaniană, prin care s-a intenționat și s-a și reușit să se aducă poporului și națiunii servicii culturale inestimabile, se poate măsura astăzi, din perspectiva timpului, și la dimensiunea unor importante preocupări economice, pe linia cărora agricultura, în diferitele ei componente, ocupă un loc central. O referire detaliată, în termeni riguroși, la vastele „materiale agricole“ găzduite de coloanele revistei ar depăși dimensiunea lucrării pe care am anunțat-o în titlul de mai sus. Ne vom limita, de aceea, în cele ce urmează, doar la redarea referințelor privind activitatea de „emulație agricolă“, inițiată de politicienii români transilvăneni, în scopul răspîndirii cunoștințelor agricole gospodărești, ce vizau, ca pragmatism final, îmbunătățirea stării economice a maselor de țărani români. Această activitate s-a împlinit, între altele, prin așa-numita „Reuniune română de agricultură din comitatul Sibiu“, despre activitatea căreia în „Familia“ au apărut de-a lungul anilor, o serie de materiale¹. Din acestea putem recompune acțiunile preliminare creerii reuniunii, crearea propriu zisă, modalitățile de activitate, structura de organizare, numărul membrilor și cantitatea averii deținute etc.

În noianul informațiilor privind agricultura, cele din 1881 au o dimensiune și calitate deosebită. Ele privesc, în speță, expoziția economică organizată la Sibiu, în august 1881, în cadrul căreia un loc de frunte l-a

¹ *Familia*, 1881, p. 414; 1886, p. 627; 1888, p. 96, 131, 287, 299, 490; 1889, p. 503, 515, 587, 612; 1890, p. 23, 35, 50, 180, 520; 1891, p. 105, 115, 127, 149, 228, 239, 252; 1895, p. 527, 540; 1896, p. 204; 1900, p. 23, 203, 491, 551, 599; 1902, p. 372; 1903, p. 10, 467; 1904, p. 357; 1905, p. 227, 299, 335, 346, 360; 196, p. 12.

avut secția agricolă, cât și conținutul lucrărilor Adunării generale a Astrei, ținută la Sibiu, în perioada dintre 27—30 august același an. Chiar în timpul lucrărilor adunării generale, Visarion Roman, de comun acord cu ceilalți participanți, a convocat pentru 29 august 1881, orele 17 o „conferență” în care s-a hotărât, precum scrie entuziaștul corespondent al „Familiei”, întemeierea unei „reuniuni române de agronomie pentru cultivatorii mici din Transilvania și părțile învecinate din Ungaria”². În fața celor 20 de participanți se dă citire statutelor, și se alege un comitet din 15 membri, care „să revadă statutele și să le susțină spre întărire” și să convoace o adunare generală constituitoare la Sibiu, oraș ales ca reședință pentru societatea proiectată. Comitetul era alcătuit din fruntași ai vieții politice românești transilvănene, și ceea ce era deosebit de important, din cei mai pricepuți cultivatori de pământ³. Hotărîrea entuziaștilor întreprinzători pentru propășirea cauzei agriculturii românești din acel timp, pe care o încuraja, la 1881, și redacția revistei „Familia”, a rămas însă, datorită opoziției guvernului budapestan, în faza de simplu proiect. O notă a revistei lui Vulcan consemna, abia la 1886, aprobarea limitativă pe care o dau guvernării pentru constituirea unei Reuniuni agricole române, cu competență strictă la comitatul Sibiu. Pe acest temei, la 9 ianuarie 1886, Eugen Brote, Demetriu Comșa, Partenie Cosma, Alexandru Lebu, Ioan de Preda, Iosif Șterca Șuluțiu, au convocat o „adunare generală de constituire provizorie a Reuniunii române de agricultură din comitatul Sibiu”⁴. Lucrările „adunării provizorii” s-au limitat atunci doar la înscrierea a 84 de membri. Faza de provizorat, constata cu regret corespondentul revistei „Familia”, s-a menținut pînă în februarie 1888, cînd a avut loc o adunare de constituire definitivă a reuniunii, la care au participat, însă, numai 39 dintre cei 84 de membrii înscriși la 9 ianuarie 1886⁵. Cu acea ocazie începea și activitatea propriu zisă a reuniunii. Profesorul Demetriu Comșa a ținut un discurs bine documentat despre „sămînța de prăsilă”, pe baza căruia Ioan de Preda, Ioan Necșa, George Dordea și Eugen Brote, membrii de frunte ai reuniunii, au purtat discuții fructuoase. S-a ales atunci și un nou comitet de conducere, în componența căruia au intrat: Eugen Brote, președinte, Ioan de Preda vicepreședinte, Teodor Colbași, Demetriu Comșa, George Dordea (primar în comuna Bungard), Dumitru Comșa (primar în Săliștea Sibiului), George Alexandru Lebu, Ioan Orestian (primar în Apold), Simion Popescu, Iosif Șuluțiu. Alegerea în comitet a unor fruntași politici ai satelor românești

² *Ibidem*, 1881, p. 414.

³ În comitetul ales în 1881 intrau: Ștefan Pop, profesor la Blaj, Nicolae Rusan, proprietar în Săcel, George Pop de Băsești, Ioan Florian, proprietar în Năsăud, Vincențiu Babeș, Partenie Cosma, Dimitrie Comșa, profesor de agronomie în Sibiu, Eugen Brote, Anania Trombitaș, Aurel Brote, director al revistei „Transilvania”, dr. P. S. Barcianu, profesor în Sibiu, Visarion Roman, director al băncii „Albina”, Iosif Șterca Șuluțiu, Ioan Hanea, dr. Alexandru Todea (*Familia*, 1881, p. 414).

⁴ *Ibidem*, 1886, p. 627.

⁵ *Ibidem*, 1888, p. 96.

urmărea să faciliteze, prin mobilizarea unui cît mai mare număr de participanți, acțiunile organizate de către reuniune. Programul acesteia, publicat în formă lapidară și de către revista lui Iosif Vulcan, se rezumă, de fapt, la „excursiuni prin comune pentru a ține prelegeri practice; publicarea prin ziare a prelegerilor ținute; împărțirea gratuită a uneltelor agronomice; arătarea cum să se folosească uneltele; aranjarea de mici expoziții”⁶.

Urmărind „știrile” prezentate de obicei la rubrica Salon a revistei „Familia” pe diferiți ani, începînd cu 1888 vom descoperi informații privind mai ales „ședințele publice” (întîriri) organizate de către conducătorii Reuniunii în diferite localități ale comitatului, cu participarea largă a publicului din localitatea respectivă și din cele din împrejurimi, în fața căruia au fost prezentate, printre altele multe „prelegri” despre cultivarea diferitelor plante sau despre creșterea animalelor. Trebuie să remarcăm faptul că cei din conducerea Reuniunii, cu prilejul numeroaselor ședințe publice ținute în fața țăranilor români, i-au îndemnat pe aceștia, în special, să întemeieze asociații cooperatiste de într-ajutorare și reuniuni agricole, anticipînd în acest sens viitoarea mișcare cooperatistă, ca unul din aspectele pozitive ale doctrinei țărăniște de mai tirziu⁷. În rubricile „Familiei” sînt semnalate ca deosebit de eficiente ședințele din: Săliște (1 iulie s.n. 1888 și 2 noiembrie s.n. 1890), Avrig (28 octombrie s.n. 1888), Norich (26 octombrie s.n. 1889), Rășinari (22 decembrie s.n. 1889), Gurariu (26 ianuarie s.n. 1890), Poplaca (15 martie s.n. 1891), Sadu (22 martie s.n. 1891), Sebeșul Săsesc (19 aprilie s.n. 1891), Bungard (24 mai s.n. 1891), Moha (3 noiembrie s.n. 1895), Porcești (3 mai s.n. 1896), Aciliu (15 decembrie s.n. 1901), Mag (17 august s.n. 1902), Dobârca (2 iulie s.n. 1905). Ca efect imediat al acestei propagande au fost întemeiate bănci satești sistem Raiffeisen⁸. Amintim dintre acestea pe cele din Porcești (3 iunie s.n. 1896), Bungard (Banca „Bungărzana”, cu 26 de membrii, întemeiată la începutul lui ianuarie 1900⁹), Gimbav (aprilie 1900). Scopul urmărit era, nu atît acela de a „emula” cultura plantelor agricole clasice, grîu și porumb, cît mai ales de a contribui la îmbunătățirea raselor de animale și soiurilor de pomi fructiferi, de a stimula ocupațiile avantajoase, specifice, formelor de relief din zonă. De aceea, cu ocazia celor mai multe dintre ședințele publice, organizate, precum se consemna în „Familia”, duminical, „spe-

⁶ *Ibidem*, 1888, p. 131.

⁷ Z. Ornea, *Țăranismul. Studiu sociologic*, Editura politică, București, 1969 (373 de pagini).

⁸ Acest tip de bănci (cooperative de credit și economie) primesc denumirea de la F. W. Raiffeisen, care la 1848—49 a întemeiat primele cooperative de tip rural. În ele „au intrat chiar de la început aproape numai țărani avuți, într-u cît Raiffeisen a imprîmat instituției o caracteristică creștină de asistență filantropică. Cu timpul această caracteristică s-a pierdut, cooperativele raiffesiene, deși nu dădeau beneficii (acestea intrau ca fond de rezervă în activul asociațiilor), fiind instituții de credit, de care beneficiau mai ales țăranii înstăriți” (Cf. Z. Ornea, *op. cit.*, p. 204).

⁹ *Familia*, 1900, p. 23.

cialiști“ din conducerea Reununii, între care îi putem aminti pe Eugen Brote, Demetriu Comșa, Sabin P. Barcianu, George Dordea, Pantelimon Lucuța, au prezentat scurte referate conținând sfaturi despre pomărit, cultivarea plantelor furajere, albinărit, creșterea animalelor, prepararea alimentelor în gospodărie etc., în care s-au făcut referiri concrete la specificul zonei respective.

O determinantă constantă a existenței reuniunii, apreciată, datorită eficienței ei, în mod deosebit de corespondenții revistei lui Vulcan, a fost activitatea expozițională. Din bugetul provenit din cotizații, din vânzarea unor „publicații agricole“ ale membrilor reuniunii și din contribuții obștești, o sumă importantă era alocată premierii celor mai buni crescători de animale sau celor mai pricepuți pomicultori. Dărilor de seamă prezentate la adunările generale anuale ale reuniunii, comentate pe scurt în coloanele „Familiei“, consemnează astfel, organizarea, începând cu 1888, a mai multor „expoziții de vite și de poame“ în diferite localități ale comitatului Sibiu. Amintim, astfel, expozițiile de vite¹⁰ organizate în Râșinari (22 aprilie s.n. 1890), Tilișca (19 mai s.n. 1891), Orlat (1894), Mercurea (4 noiembrie s.n. 1900), Racovița (21 septembrie s.n. 1903), Veștem (15 octombrie 1906) și de „poame“ (inclusiv struguri), organizate în Săliște (1894), Mercurea (27 octombrie s.n. 1895), Sibiu (29 noiembrie s.n. 1899). Juriul expozițiilor de vite și de poame a atribuit substanțiale premii în bani, menite să stimuleze pe pomicultorii și crescătorii de vite pricepuți. Astfel, cu ocazia expoziției de „poame“ din Sibiu (din 29 noiembrie 1899) s-a atribuit un premiu de 170 coroane, iar cu ocazia expoziției de vite de la Mercurea (din 4 noiembrie 1900), unul de 200 de coroane¹¹.

O altă latură a activității reuniunii, ținând desigur de educația agricolă a populației sătenești, a vizat fie deschiderea unor cursuri populare sătenești de pomărit¹², fie întemeierea unor așezăminte culturale naționale românești (muzeu „de lucruri de industrie casnică“, „biblioteca economică“, „școală de fete pentru industria de casă“)¹³.

În ceea ce privește „biblioteca economică“ amintim că din fondurile reuniunii s-au tipărit, în colecția „Biblioteca Reuniunii române de agricultură din Sibiu“, o serie de broșuri sau lucrări mai mari, răspândite apoi printre săteni, fie gratuit, fie la prețuri „moderate“, ce variau între 10 fileri și o coroană și 60 de fileri¹⁴. Între lucrările tipărite pînă în primăvara anului 1905 amintim: „Ținerea vacilor“ de Eugen Brote, „Trifoiul“ de Demetriu Comșa, „Legea veterinară“ de Ioachim Munteanu, „Însoțirea de credit“ (Raiffeisen) de Aurel Brote, „Cartea stuparilor“ de Romul

¹⁰ O notă publicată în numărul 39, din 1903 al „Familiei“, din 28 septembrie/11 octombrie p. 467 menționează că pînă în acel an reuniunea organizase 12 expoziții de vite, „trei de poame, una de industrie casnică și una de oi de prăsilă“.

¹¹ *Familia*, 1899, p. 491; 1900, p. 491.

¹² Amintim aici pe cel organizat în Săliște, între 16—20 mai 1905 (*Familia*, 1905, p. 227).

¹³ *Familia*, 1901, p. 599.

¹⁴ *Ibidem*, 1904, p. 357.

Simu, „Statutele tovărășiilor agricole“, „Statutele însoțirilor de credit (Raiffensen)“, „Povește pentru stîrpirea gîndacilor de mai“, „Darea pe vinuri și favorurile (înlesnirile) ce le face legea în privința ei proprietarilor de vii“, „Povește pentru apărarea împotriva gîndacilor ce sfredelesc mugurii“, „Scurtă povătuire la stîrpirea șoarecilor de cîmp“, albumul „Din ornamentica română“¹⁵.

Școala de fete pentru industria de casă s-a deschis, așa cum ne informează o notă din „Familia“¹⁶, la Sibiu, la 28 august 1905, sub patronajul Reuniunii femeilor române de aici. Ea are, însă, și o secție economică, cu un program cuprinzător, în care, pe lângă altele, erau incluse ample cunoștințe de grădinărit. Cursurile vor dura între 1 septembrie—31 iulie și se vor ține numai în limba română¹⁷. Toate acțiunile Reuniunii agricole române din Sibiu, popularizate, cum am văzut, de revista „Familia“ erau menite deci să îmbunătățească situația materială a țăranilor români. Tocmai de aici și interesul mare al acestora față de reuniune, de activitățile organizate de aceasta. La ședințele publice organizate de conducerea ei, și la adunările anuale organizate în diferite localități din comitat se distribuiau puieți de pomi fructiferi și cite odată chiar mașini agricole mai simple¹⁸, se dezbăteau, cu interes, modalități de îmbunătățire a metodelor de practicare a agriculturii, se împărțeau sătenilor „cărți de economie“, scrise de membrii comitetului central al reuniunii¹⁹, se făceau înscrieri de noi membrii. Astfel, la întrunirea din Poplaca, din 15 martie 1891, s-au înscris 13 noi membri, la cea din Sadu, din 22 martie 1891, 16 membri, ajungîndu-se ca la 1894 numărul membrilor reuniunii să fie de 421, iar „averea“ ei de 2 437 florini și 37 cruceri²⁰. Amintim, de asemenea, că în anul 1900 reuniunea dispunea de o avere totală de 13 885 florini și 70 crăițari, pe baza căreia a putut să distribuie membrilor săi 17 500 de „puieți nealtoiți“ și sămînță selecționată de trifoi și lucernă pentru 75 locuitori din 35 de comune²¹.

Activitatea Reuniunii agricole române din Sibiu, popularizată și prin intermediul revistei „Familia“, a devenit astfel un exemplu pozitiv pentru toți cei ce se străduiau să contribuie la îmbunătățirea situației materiale a maselor populare țărănești din acel timp. În acest sens, urmînd pilda de la Sibiu, directorul despărțămîntului de la Brașov al Astrei, Andrei Bîrseanu, a convocat la Brașov, în 22 noiembrie 1901 „o conferință pentru înființarea unei reuniuni agronomice în Brașov“. Cu ocazia acelei conferințe, desfășurată într-una din sălile gimnaziului român orto-

¹⁵ *Ibidem*, 1904, p. 357; 1905, p. 227.

¹⁶ *Ibidem*, 1905, p. 346.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Cu ocazia întrunirii de la Bungard, din 24 mai 1891, președintele Reuniunii Eugen Brote promite că Reuniunea va da locuitorilor „un plug și o mașină de semănat“ (*Familia*, 1891, p. 239).

¹⁹ *Familia*, 1891, p. 115.

²⁰ *Ibidem*, 1895, p. 527.

²¹ *Ibidem*, 1901, p. 599.

²² *Ibidem*, p. 591.

dox, s-a ales un comitet compus din 28 de persoane, în frunte cu Ioan Aron, „directorul școlii primare românești, cunoscut ca grădinar și ca agricultor“, care urma să treacă la organizarea Reuniunii agronomice în acel comitat²². Se dovedea, astfel, că ceea ce făcuseră proprietarii cultivatori în comitatul Sibiu, era urmărit cu interes în toată Transilvania. Dar mijloacele modeste de care aceștia dispuneau și mai ales lipsa unui sprijin eficient din partea oficialităților, a făcut ca acțiunile lor să aibă mai mult un caracter simbolic.

**THE ROMANIAN AGRICULTURAL REUNION FROM SIBIU AS
PRESENTED IN THE REVIEW „FAMILIA“
(1865—1906)**

(Summary)

The authors present some aspects of the work of stimulation of the agricultural preoccupations that had been initiated by the Romanian Transylvanian politicians, with the view to the spreading of the agricultural household knowledge, having as a final goal the improvement of the economical welfare of the Romanian peasants. To exemplify they present „The Romanian Reunion of Agriculture from the Sibiu county“ based on the data comprised in the pages of the review „Familia“, part I, published by Iosif Vulcan between 1865—1906. Thus references are made regarding the actions previous to the setting up of the reunion, the reunion itself (1886), the beginning of the activity (1888), the way of acting, the organisational structure etc.

Next are presented the general meetings, the setting up of some rural banks Reiffesen system, the organisation of some exhibits of cattle and fruit, some popular lectures, then the printing and spreading of booklets or larger works.